

En mektig dåre

Beate Grimsrud

En dåre fri

510 s. Oslo: Cappelen Damm, 2010.

Pris NOK 369

ISBN 978-82-02-33600-4

En dåre fri var nominert til Nordisk råds litteraturpris 2011. Den er en skjønnlitterær roman, men kan også leses som en selvbiografi. Og den kan leses med faglige briller. «Det kan bli mye kunst av forferdelige opplevelser,» sier fortelleren, «det er bare å stå på». Og det har hun sannelig også gjort. Her er hele psykiatrien samlet i én person. Her følger vi jeg-personens psykiske problemfortelling fra da hun var seks år og videre frem gjennom år med dysfunksjonelt familiespill, manifeste symptomer på dissosiasjonsforstyrrelse, depersonalisering, derealisasjonsopplevelser, grandiositet, selvskading, rusmisbruk, kjønnsidentitetsforvirring, svaksynthet – og etter hvert årelange psykotiske faser som behandles med innleggelser, psykofarmaka, depotmedikasjon, beltelegging, psykoterapi (psykodynamisk, kognitiv) til hun er 39 år. Innimellom er hun en stjerne på fotballaget og i bokseringen, og i gode perioder skriver hun vellykkede bøker og lager god film. Alt er fortalt i et korthugget, usentimentalt språk som samtidig formidler lidelse og desperasjon – men også triumf. Gjennom hele historien er fortelleren – eller rettere sagt minst én av de fire personene (tre menn) som fortelleren røper at hun kan skifte mellom, mektigere og mer suveren enn alle som er rundt av mulige behandlere. Det er også disse mektige personene i henne (Erik, prins Eugen), som oppfordrer til vold og utagering og til å sabotere velmente terapeuters forsøk.

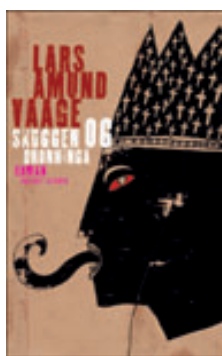
Vanligvis vil slike forfattere legge vekten på hvor forferdelig dumme eller brutale eller umenneskelige terapeutene er. Ikke denne forfatteren. Behandlerne skildres med forståelse og empati, som tålmodige og velmenende, men samtidig som temmelig hjelpeløse hjelpere. De prøver å få til kontakt og samarbeid, men de har motstandere i pasienten som alltid er mektigere og som de ikke klarer å komme i en forpliktende dialog med. I det hele tatt viser boken svært autentisk hvor stor avstanden kan være mellom en pasients virkelighet og behandlernes, og hvordan en tilsynelatende svært syk, men samtidig ressursrik pasient kan slåss for livet for å slippe å samle seg til én eneste person som må stå for sine tanker og handlinger fullt ut.

Boken får også frem hvor ødeleggende det kan være når man endelig har fått til et hjelpeopplegg som en slik pasient profilerer på, og så skal alt omorganiseres nok en gang. Helt på slutten står det: «Nå har jeg det perfekt for første gang i psykiatrien. Nå har jeg mange kontaktpersoner, og kan lett få tak i noen. Jeg bor hjemme. Jeg kommer til behandlingen når jeg vil og behøver, og spiser og prater litt. Jeg treffer de samme kontaktpersonene når jeg er innlagt som når jeg er ute. De kjenner stemmene mine og min måte å være på. De kan roe meg og støtte meg når det begynner å skli utfor. Det er stor forskjell på en telefonsamtale eller et møte med hvem som helst og et møte med noen man kjenner godt. Nå forsvinner de. Nå skal alt forandres.» (s. 430). Hvis du er en psykiater som sliter med følelsen av håpløshet og hjelpeløshet i forhold til dårlige pasienter, er ikke dette en bok som gir deg mer håp. Hvis du er en psykiater som vil vite mer om hva som driver slike pasienter til å oppføre seg som de gjør, ja da tror jeg du vil være litt klokere etter å ha lest denne.

Per Vaglum

Avdeling for medisinske atferdsfag
Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo

Fortellinger om galskap

Lars Amund Vaage

Skuggen og dronninga

152 s. Oslo: Forlaget Oktober, 2010.

Pris NOK 349

ISBN 978-82-495-0400-8

Lars Amund Vaage (f. 1952) er en prisbelønt forfatter, og dette er hans tiende roman. På omslaget kan vi lese: «Han har mellom anna mottatt Kritikerprisen, Aschehougprisen, Gyldendalprisen, Doblougprisen og P2-lyttaranes romanpris, og vore nominert til Nordisk Råds litteraturpris.» Ikke dårlig! Men hvor mange har hørt om ham? Lest bøkene hans? Riktignok skriver han på nynorsk, men det har aldri hindret en Kjartan Fløgstad eller Edvard Hoem fra å innta bestselgerlistene. Vaage derimot, er en såkalt forfatterens forfatter. Lovprist av kolleger, men i liten grad lest og solgt. Lavmælt er et ord som går igjen i anmeldelsene. Og på norsk er det en hedersbetegnelse, ofte forbundet med eksklusivitet.

Hva handler romanen om? Vel. Ettersom Tidsskriftet vil anmelde den, kan vi anta at den handler om sykdom – eller har en lege som hovedperson. Og det stemmer. Begge deler. Fortelleren Mikal er lege, bosatt i Oslo, men oppvokst på et lite industristed på Vestlandet. Historien er inndelt i fem kapitler og veksler mellom nåtid og fortid. Mikal har restaurert en hytte i barndomsbygda, og innledningsvis er han og samboeren Inger på vei for å innvie den. Hoveddelen av romanen handler imidlertid om erindringer fra Mikals barndom. Mikal er fortelleren, men hovedpersonene er Sara, bestemoren hans, og sønnen hennes Sam.

Romanen er en historie om galskap (og jeg bruker bevisst Vaages terminologi). Sara er gal, psykotisk, hører stemmer og ser syner, er en bortført prinsesse, fyrstinne og dronning. Hun raver rundt i nabolaget, synger og snakker med seg selv. Og lager julaften i september. Sam – som egentlig heter Samson – er taus, storvokst og tilbakestående, og blir i tillegg like gal som moren. Både mor og sønn tilbringer mesteparten av livet på «sinssjuehuset». Der blir de utsatt for inhumane, nedverdiggende og brutale behandlingsmetoder. De legges i reimer. Dopes ned. Og brytes ned. Sam er i årevis innesperret i asyls kjeller, får utallige elektroshock og ender som en zombie. Sara pasifiseres og sløves, men forblir i sin psykotiske forestillingsverden.

«Fargesterkt og smertefullt om den nådeløse psykiatrien» var overskriften til Dagbladets anmelder. Klassekampen kåret boken til årets beste, og skrev: «Vaage oppsøker galskapen og visar lesaren at det ikkje handlar om sjuke individ, men om eit ekskluderande samfunn.» Nå ja. Så enkelt kan det kanskje sies. Og så mye om den politiske agenda. Men la oss gå utenom den. For jeg tror at Vaage ønsker å ta opp et annet problem: galskap (hans ord) som symbol og virkelighet, og derfor som en utfordring til vår oppfatning av det menneskelige. Gjennom tidene har vi sett forskjellig på de gale; som kontaktpunkter med gudene, som skremmende avvikere eller som svært syke. Vi har vekselvis æret dem, frosset dem ut og forsøkt å helbrede dem.

Hvis dette skulle være prosjektet, lykkes han da? Jeg tror ikke det. Ikke fordi han ikke har virkemidlene. Vaage skriver stramt kompositorisk. Språket er stilrent, poetisk og metaforisk. De høye terningkastene er velfortjent. Han skulle kunne skape bilder som både rører og påvirker oss. Men han gjør ikke det.

Det er to grunner. Den første er generell. Galskap som fiksjon er krevende fordi det er oppbrukt og utvannet. Det er noe banalt over forfatteres – Vaage iberegnet – umettelige fascinasjon av galskap;

en romantisert galskap som kun finnes i fiksjonen. Han får oss ikke til å tro på de sykes innsikt, klokskap og visdom. Den psykotiske som trollmann eller spåkone, den som ser og fortolker, fortid og fremtid, har tilgang til livets store mysterier, vet alt det de andre ikke vet. Galskap opphøyd til guddommelig viten, fiksjonens myter om de gale.

Min andre innvending er den pretensiose symbolbruken. Vi er ikke så tungnemme. Valget av navn: Sara, Samson og Mikal. Den blytunge bibelske symbolikken er «overkill». Sara var Abrahams hustru, navnet betyr fyrstinne. Samson er kjempen, utstyrt av Gud med umenneskelig styrke. Og Mikal, kong Davids hustru. Her velger Vaage å belære leseren ved å la den gjerne Sara innimellom insistere på å kalle Mikal for Mikea. Så vi skal få med oss at Mikal er et (hebraisk) kvinnenavn? Litterære skikkelser som skal bære de symboltunge navnene Sara, Samson og Mikal krever rett og slett en større historie – og en større forfatter.

May Brit Lund

Lungeavdelingen

Oslo universitetssykehus, Rikshospitalet

La mort et l'amour?

Roland Barthes

Sorgens dagbok

308 s. Oslo: Spartacus forlag, 2011.

Pris NOK 299

ISBN 978-82-430-0525-9

Sorgens dagbok angår alle «individer av arten kommer-til-å-dø». Den handler om «la mort et l'amour», døden og kjærligheten. Men kanskje snarere: hvordan kjærligheten overlever døden i sorgen, eller hvorfor sorgen over den elskede avdøde ikke er «deuil», sorg, men «chagrin», bedrøvelse, som dreier seg om å måtte erkjenne at man må integrere en annens fravær og at dette fraværet varer ved.

Roland Barthes (1915–80), ikke bare mester av det franske språket, men mester av Språket insisterer: «Ikke si *Sorg*. Det er for psykoanalytisk. Jeg er i *sorg*. Jeg sørger.» (s. 83)

Hva sørger han over? Sin elskede mor, hun som ga ham livet i 1915, da Europa var i den første totale krigen i menneskehetens historie, den som også drepte hans far året etter. Den sørgende moren tar vare på sønnen som ikke vet om sorg ennå, alene. De to lever sammen til hun dør, 84 år gammel, 25. oktober 1977. Da er Roland 67 år og foreldreløs. Dagen etter begynner mesteren av Språket å øve seg i å begrepsfeste sin morløse tilværelse som opplevs slik (s. 116):

*Sorgen, som en stein ...
(rundt halsen
i mitt innerste)*

I sorgdagboken er det som Barthes strevde med etter at hans mor sa helt til slutt «min Roland, min Roland», innskrevet i et språklig spekter, i den ene enden knyttet til Dantes sorg over Beatrice og i den andre enden til haikudiktets knappe presisjon. Mellom disse litterære motpolar spør han de profesjonelle i sorgarbeid, de som hevder at sorg er en kontinuerlig prosess henimot et opphør, om hva han skal helbredes for, og til hvilken tilstand, hvilket liv det skulle lede. Han har lest dette (s. 29):

Sorgens lengde

*(Ifølge Larousse, Memento): atten måneder
når far eller mor er død.*

Han sier (s. 142): «Jeg omformer ordet «Arbeid» i analytisk forstand (Sorgarbeid, drømmearbeid) til virkelig «Arbeid» – skrift, skriving». Og han skriver sin bedrøvelse som holdes i livet av en lampe i en film og av minner om rispudderets tid. Når «mor» gjennom et helt liv har vært klangbunnen eller bærekonstruksjonen i alt, da er også «alt» minner om mor. «Alt» kan være hva som helst, og derfor er sorgen også «diskontinuerlig», ingen lineær prosess gjennom definerte faser og nedadgående trinn, men tvert om preget av en ikke-kontinuitet som gjør den sørgende sønnen «aldeles vettskremt».

Lider Barthes under en patologisk sorg fordi han ennå en måned etter morens død fortsatt er «klistret fast i fraværets nærvær»? Ennå et år etter at hun døde, sier han:

*Umuligheten – uverdigheten – i det å overlate
bedrøvelsen til et medikament – under påskudd
av depresjon ... som om det dreide seg om en
sykdom, en «besettelse» -- en fremmedgjøring
(noe som gjør deg til en fremmed) – mens det
egentlig er en vesentlig, høyst personlig del av
deg selv ...*

Selv om han fortsatt finner det umulig å uttrykke sin bedrøvelse, kan bedrøvelsen likevel utsies, fordi – og det er kanskje hans ultimate trøst – «min kultur, min sans for skriften gir meg denne apotropaiske eller *integrative* evnen: jeg *integrerer*, gjennom språket.»

Boken om å utsi bedrøvelsen åpnes og avsluttes med opplysende og kloke ord av gjendikteren Knut Stene-Johansen, som minner om påpekningen av Jean Baudrillard (1929–2007): Dess mer et samfunn fortrenger døden, jo mer sannsynlig er det at den vil vende tilbake i patologisk form.

Anna Luise Kirkengen

Senter for helsefremmende arbeid

Akerhus universitetssykehus

Døden på dansk

Jørgen L. Thomsen, red

Om døden

339 s, tab, ill. København: FADL, 2011.

Pris DKK 350

ISBN 978-87-7749-585-4

Døden er en gåte. Noen velger å holde døden på en armlengdes avstand, så godt som mulig. Andre velger å «danse med døden», enten litterært, eksistensielt eller gjennom akrobatiske valg i eget liv. For mange er nok døden et slags eksistensielt referansepunkt, om enn kanskje ubevisst for de fleste til hverdags. Tanken utfordres. Hos mange vil dette åpne for de store spørsmål omkring tro, tvil og håp – først og fremst håp for og mening med dette livet vi lever nå.

Målgruppen for denne boken er det brede publikum, men kanskje spesielt alle som er i en helsefaglig utdanning, slik forlaget formulerer det. Redaktøren er professor i rettsmedisin i Odense, og de fleste andre bidragsyttere kommer fra samme miljø. Men det er også